

Een andere kijk op het geslacht Van Rietvelt

B.F. van Wallene
Dreef 9, 3628 BJ Kockengen

Met de publikatie van zijn artikelen over het "huis" Rietvelt¹ heeft A.A. Manten een onderwerp aangesneden, dat bij historisch geïnteresseerden ongetwijfeld zowel belangstelling wekt als vraagtekens doet opkomen.

Bij mij waren dat allereerst kwesties op genealogisch en heraldisch gebied - gebieden waarin ik redelijk thuis ben - , waarbij het beantwoorden van de ene vraag bijna altijd weer andere, nieuwe problemen opriep.

Herhaalde lezing van het artikel leidde bij mij tot de volgende vragen:

- Wie waren deze Van Rietvelts? Wat was hun sociale status? Waren zij werkelijk bloedverwanten van het geslacht Van Nijenrode, en zo ja, hoe liep die verwantschap?
- Welke rol speelden zij in deze streek? Waren zij zó belangrijk dat zij vrijwel zeker een belangrijk huis, verdedigbaar huis of kasteel moeten hebben bezeten?

Manten gaat op delen van deze vraagstukken in, maar zijn antwoorden sporen niet altijd met de inzichten die deskundigen de laatste decennia hebben gepubliceerd.² Dat is niet zo vreemd: Professor Kossmann³ zei ooit in een interview: "De geschiedenis is een echoput, wie haar aanroept krijgt zijn eigen mening als antwoord terug". Dat wil zeggen: "dat je bij geen enkele interpretatie van het verleden ooit komt tot iets, wat je ook als definitieve conclusie zou kunnen beschouwen".

De lezer zal dus in het nu volgende een interpretatie vinden van bronnenmateriaal, oud en nieuw-gevonden, waar de auteur *zijn* meetlatje van kennis en ervaring langs heeft gelegd. Maar . . . sommige zaken blijven zo vaag, dat zelfs dat niet lukte.

Wie waren de Van Rietvelts?

Het is de grote verdienste van Manten, dat hij bij de probleemstelling betreffende het "huis" zoveel gegevens uit de originele leenregisters van het Leenhof van Nijenrode bijeen heeft gebracht. Zoals hij zelf zegt, vrijwel alle gegevens handelen over *personen*, die zich "van Rietvelt" noemden. Het hoe en waarom van hun handelen is voor ons belangrijk, en kan ons aanwijzingen geven over het wat en waar van hun bezittingen en behuizing.

We spreken hier over die Van Rietvelts die zich in en om Breukelen ophielden of daar grond bezaten of gebruikten. Op zich is dit een halfslachtige identificatie. Zodra een Van Rietvelt zich in of nabij de stad Utrecht manifesteert in een oude akte of kroniek, slaat de twijfel toe. In de 15de eeuw waren er meerdere geslachten met de naam Van Rietvelt daar woonachtig,⁵ die - af en toe - te herkennen zijn aan hun familiewapen (in sommige oude manuscripten) of de figuren in hun familiewapen, met eventueel het helmteken in de lakafdrukken van hun zegelstempel. Daarover straks meer.

Binnen de groep naamdragers, die we dan maar tot "onze" Van Rietvelts rekenen, is onderlinge identificatie ook al een probleem. Gelijktijdig levende mannen met de voornaam Jan worden door de klerk van de leenkamer van Nijenrode al onderscheiden door de oudste "Oude Jan" te noemen. Een Willem wordt van een andere Willem onderscheiden door toevoeging van het patronym Jansoen (zoon van Jan).

Doordat beleningen van Van Rietvelts vanuit het Leenhof van Nijenrode zo schaars zijn (op zich al een betekenisvol gegeven!), ontbreken gegevens over de onderlinge familierelaties, zoals "zoon volgt vader in het leen op", of

"neef volgt in het leen een kinderloze oom op". Of ene Jan van Rietvelt identiek is aan de Jan die 10 jaar later optreedt, is zonder aanvullende gegevens of bewaard gebleven zegel van de man moeilijk uit te maken.

Zegel

De term "zegel" is nu al enkele malen gevallen en behoeft wellicht een nadere verklaring. Een zegel is - in de 14de en 15de eeuw in deze gewesten - een brokje was waarin een reliëfstempel is te zien. Dit waszegel werd op een aan de oorkonde gehechte strook perkament (staart) vastgesmolten. Een en ander diende om de echtheid van het in de oorkonde vastgelegde te waarborgen. Het vervulde dus de rol van een handtekening.

De zegelafdruk werd aangebracht met een zegelstempel van meestal klein formaat, dat persoongebonden was. Gezien de bedoeling van de zegelafdruk was men zuinig op zijn zegelstempel. Het persoongebundene kwam tot uiting in het randschrift van het - meestal ronde (met een diameter van 20 tot 25 mm) - zegel, en in de afbeelding daarbinnen. Zeer vaak is daar het wapenschild afgebeeld van het geslacht waartoe de zegelaar behoort.

We zien dus eigenlijk *niet* het familiewapen, omdat de kleuren ontbreken.

Helmteken

In de 15de eeuw wordt vrij algemeen ook het helmteken van het familiewapen in het zegel weergegeven. Ook dat was familie- of persoongebonden.

Boven het wapenschild is dan een helm afgebeeld (in de 15de eeuw meestal een zogenaamde steekhelm of tournooihelm). Op de bovenzijde hiervan zien we dan meestal een zogenaamde wrong, dat is een ring van in elkaar gedraaide repen stof. Uit deze wrong komt het eigenlijke helmteken omhoog: een ruimtelijke figuur in kleur (die op het zegel weer ontbreekt). De Middeleeuwse fantasie op het gebied van deze figuren was zeer groot. Van mannetorso tot molenwieken, van drakenkop tot kinderwieg, van arends-vleugels tot uit de wrong "uitkomende" leeuw, ezel of paard.⁶

Het geslacht Van Nijenrode had in plaats van de wrong een eenvoudige kroon, niet zozeer als rangonderscheiding (heer van een heerlijkheid), alswel omdat het gebruiken van zo'n kroon toen in zwang was. Uit deze kroon kwam een vossenhals en -kop te voorschijn. Het geslacht Van Ruweel (Ruwiël), waaruit Van Nijenrode voortkwam, voerde een ander helmteken,⁷ een zwanenhals en -kop op een hoed (Afbeelding 1).

Dat het helmteken in de 15de eeuw zo algemeen in zegels voorkwam, was een modeverschijnsel.

Afb. 1. Wapen en helmteken van Gijsbert, laatste heer van Ruwiël (overleden 1352) volgens de heraut Gelre.

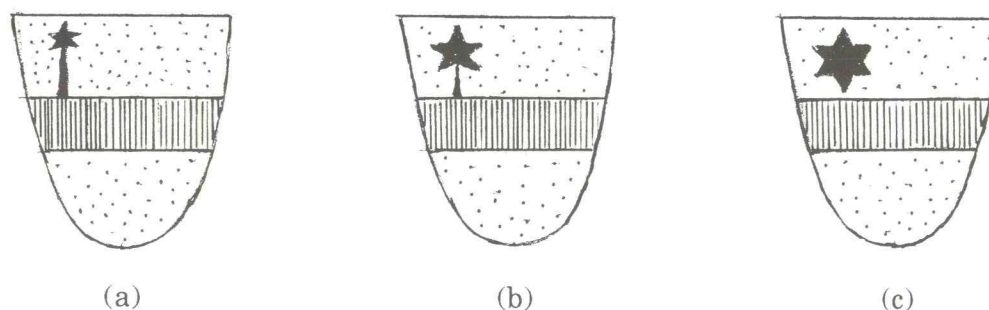
In de praktijk van het militaire gevecht had een helmteken geen enkel nut. Het was te kwetsbaar, hinderde de helmdrager in zijn bewegingen en was gevaarlijk, omdat het een tegenstander een aangrijppunt bood. Als herkenningsteken was het, evenals trouwens het familiewapen, van geen waarde. Vrijwel niemand bezat de kennis om zó vriend en vijand te onderscheiden. Geharnasten vochten te voet of te paard letterlijk schouder aan schouder onder de banier van een aanvoerder.⁸ Aan eenlingen was geen lange activiteit beschoren; dood of kostbare gevangenschap was hun voorland.

Het helmteken was natuurlijk wél een dankbaar object om in miniaturen in boeken, op wandkleden, in wandschilderingen en dergelijke af te beelden. Enerzijds om de lege ruimte boven een rij gehelmde koppen esthetisch te versieren, anderzijds om zo een dierbaar, misschien wel beroemd, familielid te midden van uniform geharnaste figuren te kunnen aanduiden.

Zegels van Van Rietvelts

Het zal duidelijk zijn, dat Mantens vermelding van een bewaard gebleven Rietveltzegel⁹ er om vroeg, dit identificatieprobleem nader te bestuderen.

Als voorbereiding sloeg ik er het beroemde, maar ook verguisde (want bron van wapenmisbruik!) boek *Armorial Général* van Rietstap op na, waar een wapen Rietvelt (van) werd omschreven zoals in Afbeelding 2a weergegeven. Frappant is, dat het wapen feitelijk gelijk is aan dat van Ruwiel, en aan dat van Nijenrode later (toen de barensteel uit het wapen werd weggelaten), met als breuk een "morgenster". Als bron werd opgegeven: (gegevens uit) Holland. Nogal raadselachtig dus.

Afb. 2. Vermoedelijke evolutie van het wapenbreukteken in het wapen van Van Rietvelt: van het slagwapen "morgenster" via een soort staartsterretje tot zespuntige ster.

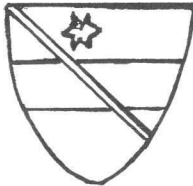
Het zegel van Jan van Rietvelt uit 1455 (zie Afbeelding 3) was een verrassing en een teleurstelling. Enerzijds zijn de zegels aan beide charters gaaf, en vertonen ze een veelzeggend helmteken: een uitkomende vos in een rietkraag, die even boven de wrong doorvlochten is met een rieten band. Het wapen vertoont de bekende dwarsbalk, met als breuk een moeilijk te onderscheiden zwaard volgens de delingslijn. Het gevest steekt net boven de dwarsbalk uit. Opgemerkt zij dat de wapenbreuk in de vorm van morgenster respectievelijk zwaard heraldisch gezien nogal ongelukkig gekozen is, want ze volgen niet de stelregel dat ze eenvoudig van vorm en/of van een afstand duidelijk te onderscheiden moeten zijn. Maar overigens prachtig van compositie: de hoofdelementen volgens het wapen van het geslacht Van Nijenrode: de dwarsbalk en de uitkomende vos. En dan de rietkraag als verwijzing naar de naam van Rietvelt. Maar anderzijds toch de teleurstelling: het Rijksarchief heeft in goedbedoelde conserveringsijver de charters in een soort open hoes van zeer transparante kunststof gevat, de zegels bovendien nog eens in een extra raamwerk. Hierdoor zijn de zegels moeilijk te bekijken, vanwege de vele lichtspiegelingen in het hoesmateriaal.

Afb. 3. Zegel van Jan van Rietvelt in groene was onder een oirvedebrief van 31 mei 1455 ("beloken Pynxteravond"), afgegeven in meerdere exemplaren door Godscalc van Winssen en 22 anderen (waaronder Jan van Rietvelt) na hun ontslag uit de gevangenis, waarin ze beland waren wegens verzet tegen de gildenbrief. Aan de brief hangen 29 (!) zegels. Het Rietvelt-zegel is het 27ste in de rij. (Gemeentearchief Utrecht, charter 860. Supplement inventaris nrs. 17 en 17'. Er bestaat een afgietsel onder nr. 281.)

Een dergelijk zegel, maar nu zwaar beschadigd, trof ik aan onder een charter van 5 januari 1465, waarin Jan van Rietvelt (dezelfde dus als in 1455) erkent aan de bureu van Tyenhoven (inwoners van Tienhoven) verkocht te hebben het recht om uit te wateren in de wetering "die om Ryetvelts hofstede gaet".¹⁰

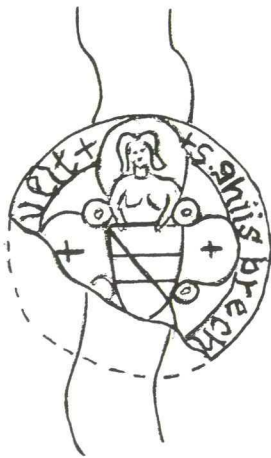
In de collectie Booth¹¹ vond ik een schetsje van de wapenfiguur van het zegel van Splinter van Rietvelt Johanssoon uit 1392 (Afbeelding 4). Hij behoorde toen kennelijk tot de intimi van heer Ghisebrecht van Nijenrode, want Splinter van Rietveld was borg voor hem. Opvallend is de dubbele wapenbreuk: een zespuntige ster in de rechter bovenhoek en de bastaard-schuinbalk en het patronym Johanssoon.

Afb. 4. Weergave van de belangrijkste elementen in het zegel van Splinter van Rietvelt Johanssoon: wapen en randschrift, ontleend aan C. Booth (1605 - 1678). Het zegel hing onder een charter van 1392, waarin Splinter mede-borg was voor heer Ghisebrecht van Nijenrode. (Collectie Booth,⁷ blz. 831.)

Het raadsel van het Rietveltwapen met morgenster werd opgelost via de collectie wapenfiches, welke zich in de collectie Muschart op het Centraal Bureau voor Genealogie in Den Haag bevindt. Het bleek het wapen te zijn van ene Jan van Rietvelt, welke in de tweede helft van de 15de eeuw belangrijke ambtelijke posten in het graafschap Holland bekleedde. Een gelukkig toeval wilde, dat er in de jaren dertig al eens het een en ander over hem was gepubliceerd, waarbij als zijn grootvader Gijsbrecht van Rietvelt werd genoemd, die in 1405 schout van Haarlem was geweest. Ik wist dat de bekende genealoog Thierry de Bye Dolleman de Haarlemse schepenzegels - voor zover bewaard gebleven - deskundig had beschreven.¹¹ Ik had geluk: het zegel van Gijsbrecht van Rietvelt als schepen was er nog (zie Afbeelding 5). Een jonk-vrouw houdt met beide handen het wapenschild met de dwarsbalk en een bastaardstreep.

Gijsbrecht van Rietvelts optreden in het graafschap Holland is verklaarbaar doordat de Hoekse en Kabeljauwse twisten in de tweede helft van de 14de eeuw een complete vernieu-

Afb. 5. Beschadigd zegel van Gijsbrecht van Rietvelt in functie als schepen van Haarlem, in groene was. Charter van 1402 - des donredaechs na St. Valentiinsdach (= 15 februari 1403). (Gemeentearchief Haarlem, Archief Bisdom Haarlem, inv. nr. 477.)

wing van het "ambtenarenkorps" hebben teweeggebracht: de Hoeken eruit en de Kabeljauwen erin. Gijsbrecht van Nijenrode heeft, als een der Kabeljauwse leiders, kennelijk zijn eigen mensen naar voren geschoven. Veel van de nieuwe Kabeljauwse ambtsdragers kwamen uit het oostelijke grensgebied van het graafschap Holland.¹²

De lotgevallen van deze "Hollandse" Van Rietvelts vallen buiten het kader van dit artikel, en zullen in een later artikel in dit tijdschrift worden behandeld. Vermeld moet alleen worden dat het wapenbreukteken van de Hollandse Jan van Rietvelt in later tijd vervormde tot een vijfpuntige ster met steel, zoals getekend op de Sypesteyn-geslachtstafel op het Kasteel te Nieuw-Loosdrecht, en nog later een zespuntige ster werd. Als zodanig werd het afgebeeld in tekeningen op rouwborden¹³ te Utrecht.

Interpretatie van de verzamelde gegevens

Afgaande op de gebruiken in de heraldiek en het zegelgebruik in de 14de - 15de eeuw moeten zowel Gijsbrecht van Rietvelt als Splinter Janssoen van Rietvelt zich nog terdege bewust zijn geweest van hun natuurlijke afstamming, dat wil zeggen zichzelf waren géén bastaarden, maar hun gemeenschappelijke voorvader wel. Zijzelf waren waarschijnlijk omstreeks 1360 geboren, want Gijsbrecht was in 1395 al bevelhebber op de burcht te Medemblik, en Splinter was in 1392 borg. Dicht in de buurt van de Van Nijenrodes waagden zij het niet om die hatelijke bastaardstreep uit hun wapen weg te laten. Gezien het later opduikende helmteken met de vos, is het mogelijk dat de bastaardij uit Gijsbrecht I van Nijenrode ontstond. Zijn bastaard is onbekend, maar de "Oude" Jan van Rietvelt zou dan één van diens zonen zijn geweest. Dit klopt ook met het gegeven dat Jacob van Rietvelt in 1385 als borg voor Gijsbrecht van Nijenrode optrad, en daarbij ongetwijfeld gezegeld heeft. De Geer geeft de volgorde der zegelaars aan: eerst een ridder, dan een rij van acht knapen, waarvan Jacob de laatste is.¹⁴ Jacob van Rietveld is dus riddermatig, maar staat lager in aanzien dan de rest. Kennelijk staat hij al verder van de Van Nijenrodes af. Ook de vermelding in 1392 van Splinter van Rietvelt Johanssoon, die er op wijst, dat er nog een Splinter van Rietvelt in leven was, leidt tot deze conclusie.

De oorsprong van de Rietvelts blijft dus vaag. Hoogstwaarschijnlijk via bastaardij behorend tot de "magen"¹⁵ van Gijsbert II van Nijenrode, - ze zouden dan in onze interpretatie bastaardneven van hem zijn - konden ze op steun rekenen. Omgekeerd zullen de Van Rietvelts de Van Nijenrodes als magen hebben gesteund (onder andere in politieke en militaire zin). Daar was geen feodale leenband voor nodig. Voor zover deze in ons geval bestond, was die zeer zwak. Er zijn opvallend weinig beleningen van Van Rietvelts vanuit de Leenhof van Nijenrode (aldus Manten). Dit zou wijzen op allodiale (eigen) goederen die de eerste Van Rietvelt als gift heeft meegekregen.

De vraag is echter of de financiële draagkracht van Van Nijenrode / Van Rietvelt groot genoeg was om in het allodium van Van Rietvelt ook nog een kapitaal gebouw te stichten. Het lijkt mij zeer onwaarschijnlijk. Het in noot 10 aangehaalde charter van 1465 spreekt over "Ryvetvelts hofstede". In het toenmalige jargon betekent dit - naar mijn inzichten - zoveel als: voorvaderlijke grond, stamhuis, maar hier zéker ook: boerenbedrijf.

In het charter wordt deze hofstede een "bouwinge" genoemd, die toen al door Jonge Jacob Winter werd bewoond. Dat klinkt niet naar een verdedigbaar huis. Een doorsnee riddermatige familie woonde eenvoudig. Volgens Professor J.M. van Winter woonde een gewone ridder of knape, die het weinig breder had dan een hereboer, waarschijnlijk dikwijls in een eenvoudig *stenen* huis met twee "kamers", een algemene leef- en ontvangruimte, waar ook gestookt en gekookt werd (!) en één slaapvertrek voor het hele gezin.¹⁶ De gedachten van Mantén gingen ook ten dele in die richting, toen hij stelde dat het huis Rietveld niet officieel als ridderhofstad werd erkend, vermoedelijk omdat het niet aan de gestelde bouwkundige voorwaarden voldeed; onder meer door het ontbreken van een slotgracht met ophaalbrug.¹⁷ Volgens Hoek¹⁸ was in het midden van de 14de eeuw de tijd van het kleine verdedigbare huis als riddermatig statussymbool al voorbij. Wie het kon betalen, woonde in de stad. Daar de Van Rietvelts niet over heerlijkheden of belangrijke bestuursfuncties beschikten, kunnen we ze moeilijk tot de toenmalige adel rekenen. Men leze er het aangehaalde boekje van Van Winter maar op na.

Rest nog een andere mogelijkheid van verbondenheid van de Van Rietvelts met het geslacht Van Nijenrode. Mantén wijst erop dat Joost en Jan van Rietvelt herhaaldelijk door Jan van Nijenrode neef worden genoemd.

Nu is "neef" een benaming met diverse betekenissen, van volle neef en oomzegger (zoals nu gebruikelijk) tot "in de verte familie" en zelfs "kleinzoon". "Oom" is een veel veiliger betiteling. Ik denk dan ook, dat Jan van Nijenrode de term "neef" in de eerste plaats als een in de mode zijnde beleefdheidsfrase ten opzichte van een ver familielid gebruikte, zowel jegens Joost van Rietvelt als Reinier Uten Hamme. Dat "in de verte familie zijn" is waarschijnlijk ontstaan door (1) de bastaardafstamming uit Nijenrode en (2) een huwelijk van de vader van Joost en Jan van Rietvelt met een zuster van Reinier Uten Hamme, de "oom" van Joost en Jan. De neef van Jan van Nijenrode, Gijsbrecht van Nijenrode (een zoon van de halfbroer van Jans vader), was gehuwd met Geertruid Uten Hamme.¹⁹

Uit het artikel van Mantén in dit tijdschrift¹ blijkt, dat er diverse malen stukken grond tussen Van Rietvelts en Uten Hammes van eigendom/gebruiker wisselden:

- op blz. 8 bovenaan: grond gaat van Willem Janzoen van Rietvelt naar Peter Reynaerszoen. De laatste is zeer waarschijnlijk een Uten Hamme.
- op blz. 9, vijfde streepje van boven: Reynaer Uten Hamme wordt beleend met een viertel land, dat (blz. 10, achtste alinea) door Peter Uten Hamme aan Nijenrode wordt opgedragen, waarna het aan Joost van Rietvelt in leen wordt gegeven, die het weer aan zijn oom Reinier Uten Hamme in bruikleen geeft. Waarschijnlijk gaat het steeds om dezelfde grond. Op blz. 11, achtste alinea, wordt Jan van Rietvelt er weer mee beleend.

Ik denk dat een en ander te maken had met de bruidschat van de moeder van Joost en Jan van Rietvelt.

Conclusies

Heraldische gegevens bevestigen dat het geslacht Van Rietvelt inderdaad afstamde van het geslacht Van Nijenrode, maar via een natuurlijke zoon. De Van Rietvelts werden tot de maagschap (familiekring) van de Van Nijenrodes gerekend, maar dat was toen een ruim begrip. De vader van Joost en Jan was waarschijnlijk niet getrouwd met een zuster van Jan I van Nijen-

rode, maar met een zuster van Reinier Uten Hamme, dus een vrouw uit een geslacht dat geparenteerd was aan de Van Nijenrodes. Het huis van de Van Rietvelts had vermoedelijk niet zo veel allure dat het als een echt kasteel mag worden getypeerd; veeleer was het een eenvoudig maar wel stenen huis (dus toch "op stand" in een tijd waarin gewone huizen nog bijna allemaal van hout waren).

Noten

- 1 A.A. Mantén, 1994a. Huis en Heren Van Rietvelt te Breukelen (1). Mededelingen Stichting Utrechtse Kastelen, jaargang 1994, nr. 3, blz. 2 - 9.
A.A. Mantén, 1994b. Huis en Heren Van Rietvelt te Breukelen (2). Mededelingen Stichting Utrechtse Kastelen, jaargang 1994, nr. 4, blz. 2 - 9.
A.A. Mantén, 1995. Het huis Rietveld aan Vecht en Vaart te Breukelen en zijn bewoners. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 10, nr. 1, blz. 4 - 19.
- 2 In Nederland vooral Professor Jkvr. Dr. J.M. van Winter over ridderschap en C. Hoek over de behuizing van riddermatigen.
- 3 H. Bergman, 1980. Geschiedenis: interpreteren, niet concluderen (interview met Professor Dr. E.H. Kossmann). Intermediair Magazine nr. 4, juni 1980, blz. 31 - 36, in het bijzonder blz. 33.
- 4 In dit artikel gebruik ik consequent de spelling Rietvelt (in tegenstelling tot Mantén), daar in de bronnen en enkele publikaties uit later tijd (vanaf de 17de eeuw) zulks het meest gangbaar is geweest voor de hier behandelde Van Rietvelts.
- 5 E. van Engelen, Grafs en Wapen der Kerken van Uytrecht (manuscript in drie delen) (Gemeentearchief te Utrecht). Een naamklapper erop staat in de bibliotheek onder nummer 1 X D21 (Index van Engelen).
Fiches met wapenbeschrijvingen Rietvelt - Rietveld in de Collectie Muschart. Centraal Bureau voor Genealogie, 's-Gravenhage.
- 6 Zie C. Pama, 1961 (vierde geheel omgewerkte en nieuwe uitgaaf) of latere drukken. Rietstap's Handboek der Wapenkunde. E.J. Brill, Leiden, 376 blz.
Ottfried Neubecker, 1981 of latere drukken. Elseviers Gids van de Heraldiek. Elsevier, Amsterdam - Brussel, 264 blz.
- 7 Collectie Booth (Rijksarchief te Utrecht), blz. 729 en idem, Varia, blz. 214. Zegels van 1363 en 1371, voordat het wapen met dat van Velzen werd "gequartileerd".
J.B. Rietstap, 1965. Armorial Général, Tome II (reproductie van de 2de druk uit 1887). Heraldry Today, Londen, 1200 blz. (deel I) en 1328 blz. (deel II). i.v. Ruwiel, Nijenrode.
Jan van Helmont (Red.), 1992. Gelre, het Ms. 15652 - 56 van de Koninklijke Bibliotheek te Brussel, blz. 364, nr. 1572: Rueel. Uitgeverij Jan van Helmont, Leuven.
- 8 Veel tournooigebruiken waren voorbereidende oefeningen hierop. Zie voor de 13de eeuw: J. Bumke, 1989. Hoofse Cultuur, deel 1, paragraaf 5.3. Het Spectrum, Utrecht.
- 9 Mantén, 1995, blz. 12.
- 10 Archief Kapittel van St. Pieter (Rijksarchief te Utrecht), inv. nr. 901a. Charter van 5 januari 1465 met uithangend zegel in groene was van Jan van Rietvelt.
- 11 Fiches schepenzegels van Haarlem (Gemeentearchief te Haarlem).
- 12 H.M. Brokken, 1982. Het Ontstaan van de Hoekse en Kabeljauwse Twisten. Walburg Pers, Zutphen, 676 blz., in het bijzonder blz. 177 e.v.
- 13 Handschrift van E. van Engelen, als in noot 5. Deel II, blz. 382; Deel I, blz. 321 (Gemeentearchief te Utrecht).
- 14 J.J. de Geer, 1851. Proeve eener geschiedenis van het geslacht Van Nyenrode. Uit oorspronkelijke stukken bewerkt. Berigten van het Historisch Genootschap te Utrecht, vierde deel, eerste stuk, blz. 3 - 124, in het bijzonder blz. 15.
- 15 De groep van mannelijke afstammelingen van alle bet-overgrootouders, dus bloedverwanten.
- 16 J.M. van Winter, 1965. Ridderschap. Ideaal en werkelijkheid. C.A.J. van Dishoeck, Bussum, blz. 91.
- 17 Mantén, 1994b, blz. 6.
- 18 C. Hoek, 1972. De ontwikkeling gedurende de dertiende eeuw van het verdedigbare bakstenen huis in het Maasmondgebied. Holland, regionaal-historisch tijdschrift, jaargang 4, nr. 5, blz. 230.
- 19 J.J. de Geer, 1853. Nalezingen op de proeve eener geschiedenis van het geslacht van Nyenrode. Berigten van het Historisch Genootschap te Utrecht, vijfde deel, eerste stuk, blz. 138 - 226, in het bijzonder de uitslaande tabel achterin.